

613.88

ԳԵՐԵԶՄԱՆՔ

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՅ

Կ Ա Մ

ՏՈՓԱԿԱՆ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆՔ

ԵՒՐՈՊԻՈՅ ԻՄԱՍՏԱՍԻՐԱՅ

ԱՐԴԻ ԴՐՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԵՄԱՏ

ԱՐՄԵՆԱԿ ՀԱՅԿՈՒՆԻ

ԵՐՐՈՐԴ ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

A
F
6805

ՀԱՅԿԱՆ
ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
ԳՐԱԿԱՆ
ԱԿՍ.

Կ. ՊՕԼԻՍ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Յ. ԳԱՅԱՅԵԱՆ

— 1871 —

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Յ. ԳԱՅԱՅԵԱՆ

Կ. ՊՕԼԻՍ

ՔԻՄԳՃԻ ԻԱՆ, ՎԱՐԻ ՑԱՐԿ, ԹԻԻ 26

ՅԱՌԱՉԱՐԱՆ

—

Ինչպէս որ ամեն ուրիշ ազգաց՝ նոյնպէս ալ Մեր ազգին երիտասարդաց մէջ, այս վերջին տարիներս տուրական հիւանդութեանց, այսինքն Սերմնահոսութեան, Միզանցքարորբորման և Մաշողական ակտիւց օրէ օր ամենաերազ ու կենսասպառ ընթացքը տեսնելովն իս և դիտելովն իս, ալ վայրկեան մը եւս չուզելով յասպաղել՝ ահաւասիկ Իրքոյկ մը նուիրեցինք Հայ երիտասարդութեան, զայն վերոյիշեալ զարհուրելի և միանդամայն զգուշելի հիւանդութիւններէն զգուշացնելու և կամ ազատելու համար, որոնց տխուր հետեւանքներն անուրանալի են արդարեւ: Մարդկային ընկերութեան անարժան մէկ անդամն է նա՛ որ դիտէ յիշեալ չարեաց առջեւը առնելու միջոցները և լսիկ հանդիսական մը կը կանգնի իւր բոլորախօսքը տեղի ունեցած կոտորածներուն:

Մարդկութիւնը և քրիստոնէութիւնը միաբերան բողոքելու իրաւունք ունին այնպիսի անձի մը դէմ, վասն զի այնպիսոյն անհրաժեշտ պարտաւորութիւնն է իւր ամեն կրցածը ընել, և իւր ամեն տեղեկութիւնները հրատարակել, յօգուտ մարդկային ընկերութեան, որոյ շնորհիւ ինքը կը վայելէ ամեն տեսակ խաղաղութիւնք և երջանկութիւնք:

Իսկ մեք որ Եւրոպիոյ մեղուաջան հեղինակաց շնորհիւ բաւական տեղեկութիւն ստացած և մք մարդկային կազմութեան ամեն օրէնքներուն՝ և նորա ենթակայ եղած ամեն թշուառութեանց և մանաւանդ Տուրական հիւանդութեանց նորա վրայ

ունեցած ահարկու ներդործութիւններուն վրայ, չէինք կրնար առանց խղճմտանքնիս բթացնելու ձայն չի բարձրացնել բոլոր այն Հայ երիտասարդներուն՝ որոնք անմեղ գառնուկներու նման ցատկըռտելով և ուրախութեամբ իրենց դահիճներուն ետեւէն կ'երթան և կը կորսուին :

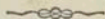
Անմեղ երիտասարդութիւնը այսօր փրկարար ձեռքի մը կարօտ է, իմ սիրելի ընթերցողս, ուստի ներէ՛ ինձ, կ'աղաչեմ, 'ի սէր Հայ երիտասարդութեան ու մարդկութեան, երբոր այս Գրքիս մէջ տեսնես ամեն բան բացորոշ խօսիլս, համոզուէ՛ ինձ որ մեր արդի սովորական քաղաքականութիւնը ամենեւին յարաբերութիւն չունի ճշմարիտ պարկեշտութեան հետ . վասն զի նա իւր անթափանցելի վարագոյրովը կը ծածկէ մեր ներքին աղէտները, եւ հետեւաբար նոցա զարհուրելի կերպարանքը մեր տեսութենէն հեռի պահելով, կը զրկէ զմեզ հսկողութեան փրկարար պարխսպէն . և ո՛հ, մեր երիտասարդաց շատերը սոյն սովորական քաղաքականութեան պատճառաւ է որ օրէ օր գերեզմանաց մէջ կը թաւալին :

Գիտեմ, շատերը որ ամենեւին տեղեկութիւն չունին մարդկային կազմութեան օրէնքներուն վրայ՝ պիտի դատապարտեն զմեզ և ծուռ մեկնութիւններ պիտի տան մեր արդի աշխատասիրութեան . սակայն մենք, որ նպատակնիս բարի է, ամենեւին չենք կարող նոցա ըսելիքը և գանգատները բանի տեղ դնել, և մեր սարտականութիւնը չը կատարել :

ԳԵՐԵԶՄԱՆՔ

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՅ

ԳԼՈՒԽ Ա.

ՄՆՈՏԻ ԶԳՈՒՇԱԻՈՐՈՒԹԻՒՆ

« Այն ճշմարտութիւնը ամբողջ ստույթնէ մը
աւելի վտանգաւոր է » :

Վերջապէս եկած հասած է ժամանակը՝
որ մենք ազատիմք ալ այն կեղծ և շինծու ա-
մօթխածութենէն, որ մեր աճումը վիրաւորած
և հարազատ անմեղութիւնը կերպարանափոխ
ըրած է. բաւ եղաւ ալ մարդկային ընկերու-
թեան կրած վնասները այս անհարազատ պար-
կեշտութենէն, որ կը թողու ախտերուն զար-
հուրելի կերպարանքները ուղած աստիճաններ-
ուն հասնելու, և փոխանակ զանոնք երեւան
հանելու և անոնց դարմանները դտնելու,
կ'ստիպէ զմեզ զզուանօք երես դարձնել անոնց-
մէ, և թողուլ որ կրծեն և բնաջինջ ընեն մեր
ամբողջ կազմուածքը :

Անշուշտ շատ անձինք կան դեռ՝ որ մեր
վերոգրեալ խօսքերը կը դատապարտեն, և
սնոտի զգուշաւորութեամբ մը կը փափաքին՝ որ
մարդկային ընկերութիւնը, որչափ որ հնարա-

ւոր է , տղէտ մնայ իւր բարեւաւութեանը :
կայ մէկ անհարազատ պարկեշտութիւն մը , որ
ամենեւին յարաբերութիւն չունի հարազատ
պարկեշտութեան հետ , որ կնկան մը շնորհք-
ներէն մին է , և որմէ ամենաբիրտ մարդն ան-
գամ պարտի իւր բաժինն ունենալ . ահա՛ այս
ամօթխածութիւնն է որ մարդս բոլորովին ան-
նրկատ կ'ընէ հետեւանքներու : Թէ և կենաց
աղբիւրը աստիճանաբար կը ցամաքի , թէ և
հիւանդութիւնը անթիւ տեսակներով զմեզ
ճղակտոր կ'ընէ , թէ և մահը Արարչին արա-
բածներուն ամենագեղեցիկները կը յափշտակէ ,
թէ և մարք իւրեանց զաւակներուն վրայ կու-
լան , նոցա նուազումը , տկարութիւնը և գրե-
թէ մահուան դոյնը առած լինելն տեսնելով ,
թէ և կը տեսնեմք մեր երիտասարդ բարեկամաց
տարածամ մահուան ճիրաններուն մատնուելով
անդառնալի երկիրն երթալնին , ևայլն , ևայլն .
և թէ և բոլոր այս տխուր չարեաց ամենագըլ-
խաւոր պատճառն վրայ տեղեկութիւն ունինք ,
(որն որ պիտի բացատրուի այս աշխատութեան
մէջ) սակայն սովորասէր ընկերութիւնը՝ դեռ
կը խոժոռի այսպիսի ամենակարեւոր և փա-
փուկ կէտի մը վրայ խօսողին դէմ . . . սովո-
րութիւն . . . որ ամենեւին հոգ չընեն անթիւ
զազրագործութիւնները , միայն թէ խաւարի
մէջ տեղի ունենան և ընկերութեանց մէջ չի
յիշուին . թէ և ընկերութեան ամեն մէկ ան-
հատ շատ աղէկ գիտէ , որ իւր դադտնիքը ու-
րիշներն ալ ունին , սակայն չի կայ մէկը որ

բարձրաձայն հնչէ զայն և կամ թէ թուղթի մը
կտորի վրայ գրել համարձակի . այսպէս սովորու-
թեամբ թէև ամեն մէկ զուարթ և ան-
խորհուրդ խուժան , որոնք նոյն սովորութեան
տաճարին մէջ կ'երկրպագեն , գիտեն թէ ամեն
ուրիշ անհատ տեղեակ է այս զազրագործու-
թեան գոյութեանը , և շատերուն տգիտաբար
նոյն զազրագործութեան գերի եղած լինելնին՝
առանց հետեւանքին տեղեակ լինելու . սակայն ոչ ոք
կը համարձակի ձայն բարձրացընել այսպիսի
վտանգաւոր կացութեան մը դէմ : Այս խնդրոյս
վրայ աւելի բացատրութիւններ տալու համար
շատ բան գրել հարկաւոր է . բայց մենք
ընթերցողաց ձանձրութիւն չի տալու համար ,
բաւական կը սեպենք ըսել թէ « Բնութիւնը
այս տեսակ բաներու մէջ արհեստէն աւելի
լաւ առաջնորդ մի է » . . . և ես կը զարմանամ
այն անձանց վրայ , որք կը պարծենան թէ իւրեանց
աղջիկները լիովին անտեղեակ են՝ ամուսնու-
թեան նկատմամբ տեղի ունենալիք իրողու-
թեանց և ծննդական գործարաններու վրայ .
և շիտակը չեմ քաշուիր հարցնելու թէ ,
ինչո՞ւ իրենց աղջիկները տեղեկութիւն
ունին ստամոքսի , բերնի , աչքի և անոնց
ըրած գործողութիւններուն վրայ , մի-
թէ կոյ այնպիսի պատճառ մը՝ որ աղջիկները
իրենց կազմութեան մէկ մասը ուսանելու՝
և ուրիշ մաս մը չ'ուսանելու ստիպէ . . . ամենեւին
պատճառ չի կայ , և հետեւաբար այսպիսի ըզ-
գուշաւորութիւն մը բոլորովին անընդունելի

է . և կամ թէ ոչ մարդակազմութեան նկատմամբ գտնուած բոլոր գիտութիւնները , պէտք է որ դատապարտուին կամ մերժուին : Շատ ծնողքներ իւրեանց աղջիկներուն կուրծքերնին սեղմելով կրած վնասներնին տեսնելով , երբ կը համոզուին թէ կուրծքի նկատմամբ կազմաբանական գիտութիւնը շատ կարեւոր է նոցա համար , հապա ինչու համար նոյն գիտութիւնը կարեւոր չի պիտի լինի նոցա ծննդական գործարանաց նկատմամբ :

Դարձեալ այնպէս կարծուած է թէ աղջիկ մը թէ որ մէկէ մը չ'ուսանի իւր ծննդական գործարանաց ինչ նպատակներու համար գործածուիլը , լիովին տգէտ կը մնայ նոյն իրողութեանց վրայ . բայց ես կ'ըսեմ , թող ծնողք ամենեւին այնպիսի կարծիքով մը ինքզինքնին չի խաբեն , վասն զի թող լաւ գիտնան թէ « բնութեան ձայնը մեր լուութէնէն զօրաւոր է » , որ անպատճառ պիտի մղէ աղջիկները՝ որ ուսկից լինի թող լինի , ուսանին նոյն իրողութիւնները և հետեւաբար շատ անգամ գէշ աղբիւրէ մը պիտի քաղեն իւրեանց գիտութիւնը , և ան ալ անշուշտ վտանգաւոր , ծուռ և բարոյականութիւննին եղծող տեղեկութիւններ : Ծնողք երբ ինքզինքնին կը մխիթարեն իրենց աղջկանց այս մասին նկատմամբ ունեցած տգիտութիւններուն համար , նոյն միջոցին աղջիկները վտանգաւոր և բարոյականութեան դէմ խել մը սկզբունքներու տէր եղած են արդէն : Բնութիւնը աղջիկ մը արբունքի

հասցնելով՝ իմաց կուտայ նորա թէ ինք կնու-
թեան պաշտօնը ունենալու է, և աղջիկը նորա
ձայնին լսելով պիտի սկսի փնտռել այն գի-
տութիւնը, որով ինքը տեղեակ պիտի լինի
կնութեան պաշտօնին ինչ լինելուն. « Թող ծը-
նողք արդիւնն իւրեանց աղջիկները ճշմարիտ
աղբիւրներու դիմելէ. սակայն թող միշտ ալ
վստահ լինին որ նոքա վտանգաւոր աղբիւրնե-
րու պիտի դիմեն », Բայց մենք մեր նպատա-
կին դառնանք. մի պատմեր քու զաւակիդ թէ
գրացիին տունը գող մտեր է, չըլլայ որ նա
ալ գող լինի. մի պատմեր նորա մարդասպա-
նութեան պատմութիւն մը՝ որ մարդասպան
չլինի, և մի պատմեր նորա թէ մէկը յուսա-
հատաբար ինքզինքը սպաններ է, չըլլայ որ
նա ալ օր մը անձնասպան լինի . . . յիմարական
չէն այս դասերը, Ռւրեմն ինչո՞ւ յիմարական
սկզբունք մը չի պիտի սեպենք տղայոց գի-
ծութեան նկատմամբ տրուելիք խրատներուն
մերժուիլը, և մանաւանդ քանի որ բնութիւ-
նը թէ և տղու մը գող, մարդասպան և անձ-
նասպան լինիլ չ'ուսուցաներ, կամ զանոնք ու-
սանելու մղում մը չի տար, բայց գիծութիւն
ըներու կուտայ. ուրեմն ինչո՞ւ համար աղջիկ-
ներուն չափ տղայ մը չի պիտի խրատենք որ
գիծութիւն չ'ընէ, ինչո՞ւ գիծութեան ամեն
զարհուրելի արդասիքները չի պիտի իրեն պատ-
մենք. միթէ ծնողք կատարելապէս համոզուած
չեն դեռ, թէ տղայք որ և իցէ կերպով գի-
ծութեան կ'սկսին առանց իրենց ծնողաց գի-

տութեանը , և ծնողք արդեօք այս չարեաց
առջեւը առնելու համար դամօժ են ուրիշ մի-
ջոց մը՝ որ կարեւորութիւն չեն տեսներ իւր-
եանց տղաքներուն խօսիլ գիճութեան և անոր
զարհուրելի արդասփքներուն վրայ , որով շատ
չարիքներու առջեւ առնուլ միայն հնարաւոր
է : Ուրեմն վայելուչ չէ թէ որ ծնողք ալ մէկ-
դի գնեն իւրեանց այս նախապաշարեալ տգի-
տութիւնը , և Արարչին իրենց յանձնած զաւ-
կրներուն բարեացը համար՝ դիմեն այն մէկ
հատիկ միջոցին , որով հնարաւոր է միայն ա-
պագայ սերունդի մը փրկութիւնը և երջան-
կութիւնը :

Հռչակաւորն Լալէմանտ այսպէս կ'ըսէ հա-
ռաչելով . « Գիրք մը չունինք ամենեւին որ խօ-
սի այնպիսի հիւանդութեան մը վրայ , որ մարդս
կը նուաստացնէ , նորա երջանկութիւնը կը թու-
նաւորէ և մարդկային ամբողջ ընկերութիւնը
կը պառակտէ » . և Ըսմիթ այսպէս կը խօսի .
« Յիրաւի խիստ զարմանալի է որ հեղինակ մը
չի կայ որ գիճութեան նկատմամբ խօսի ինչպէս
որ պէտք է » : Իսկ մենք կ'ազազակեմք թէ
դաժան է և ամբարիշտ նա որ լաւ գիտնալով
գիճութեան սոսկալի ճարակումը պատանեաց
և երիտասարդաց մէջ , փոխանակ ողբալու նո-
ցա կարեկցութեան արժանի կացութեան վրայ ,
և փափաքելու որ այս չարեաց նկատմամբ ա-
մենուն մաքերը լուսաւորող հեղինակութիւններ
հրատարակուին , կ'երնէ և անխղճաբար գէմկը
խօսի մեզ մեր արդի աշխատութեան նկատ-

մամբ որ խղճմտանքի կատարեալ խաղաղութեամբ ահաւասիկ կը հրատարակեմք :

ԳԼՈՒԽ Բ.

ԳԻՃՈՒԹԻՒՆ

« Մուլութիւնը այնպիսի ճիւղ մի է ,
զոր ատելու համար տեսնել հարկ է » :

Գիճութեան վտանգաւոր սովորութիւնը կենաց մէջ շատ կանուխ սկսած է , մանաւանդ այն երկիրներուն մէջ , որոնց կլիմաները ծննդական դործարաններուն վրայ շատ ներգործութիւն ունին : Քիչ մարդիկ կրնան խորհիլ թէ՛ տղաք իրենց ամենափափուկ հասակին մէջ կրնան այս մուլութեան ենթակայ լինիլ . բայց մենք և անշուշտ շատ ուրիշներ համոզուած եմք թէ , տղաք՝ երեք չորս տարեկան եղած ժամանակնին անգամ կրնան գիճութեան սկսիլ , թէև անշուշտ այս միջոցիս հոսում մը տեղի չունենար , բայց այն հաճոյական զգացմունքը որ հիշուի մէջ տեղի կ'ունենայ , կը հրապուրէ մանկիկը իւր ընթացքը շարունակել և տգիտաբար ինքզինքը եղծել . ուրեմն մեծ զգուշութիւն պէտք է , որ ծնողք կամ խնամածուք , ամենեւին չի խառնեն մանկանց ծննդական դործարանները . վասն զի ասանկով միայն շատ անգամ տղաք գիճութեան մուլութեանը կ'ենթա-

կայանան : Երեք կամ չորս տարեկան տղեկի մը գիծութիւնը խիստ մահառօթ ներգործութիւն ունի . յիրաւի թէև այս միջոցիս մարմինն ամենէն կենսական հեղուկը չի կորսուիր , սակայն շատ ուրիշ հիւանդութիւններ անշուշտ յառաջ կուգան , մասնաւորապէս տղեկին ուղեղը և ջիղերը եղծող հիւանդութիւններ :

Գիծութենէ յառաջ եկած հիւանդութիւններն շատ և ծանր են . . . Չղային գրութեան սաստիկ գրգռումը և նոցա զօրութեան սպառումը այնպիսի Չղային վրդովում մը յառաջ կը բերէ , որ մահ կը պատճառէ : Մօնթբելլըր կը հաստատէ թէ գիծութեան ուղեղի մէջ ըրած ցնցողական բաղխումներուն կրկնումները շատ սնդամ մահառօթ են : Էւ Սր. Վիլչենեան այսպէս կը խօսի այս մոլութեան վրայ իւր Մանկատածութիւն անուն ընտիր գրքին մէջ : « Այս մոլութիւնը նախ մարմինը կը տկարացնէ , կը հիւանդացնէ ու մահ անդամ կը բերէ . երկրորդ՝ միտքը կը կուրացնէ ու գրեթէ ատենէն առաջ կը ծերացնէ թէ մտքի թէ մարմնոյ կողմէն » . 181-182 : Մական երբ այս անվայել գրգռումը և նորա ճնշական հետեւանքը բնական մահուամբ չի վերջանար , տասնէն իննին մտաւորական մահ կը պատճառէ , և բոլոր իմացական կարողութիւններու խանգարում . քանի քանի եօթը ութը տարեկան տղաքներ գիտած ունիմ ես , որոնք իրենց ծնողաց պատիւ և ցնծութիւն լինելու փոխանակ , այս վտանգաւոր սովորութեամբ՝ ապշութեան

զոհ եղած են . քանի քանի տղաքներ այս մու-
լութեան պատճառաւ նիհար , գունաթափ ,
զայրացեալ և տգեղ կերպարանք մը ստացած
են . սոցա քունը կարճ , հիւժումնին երազ , և
մահը անշուշտ է թէ որ չի դարմանուին : Ջը-
ղային արկածները ասկից յառաջ կուգան գըլ-
խաւորաբար , ինչպէս ջղացաւութեան ստէպ ,
մասնաւոր կամ ամբողջ ցնցողական շարժում-
ներ , լուսնոտութիւն , անդամալուծութիւն և
անդամներու կծկումներ :

Լինի որ գիճութեան որս եղող տղան ամուր
կաղմուածք մը ունենայ , և այս ամեն չարիք-
ներէն ազատ մնայ , սակայն բնութիւնը ան-
շուշտ իւր ժամանակէն շատ կանուխ պիտի
արթննայ և սերմը պիտի սկսի հոսիլ . այս պա-
րագայիս տակ ցանկութիւնը ինքզինքը կը
յայտնէ , քանի որ գործարանները բոլորովին
անյարմար են դեռ :

Սերմը հոսիլ սկսելուն պէս՝ բնականաբար
հաճութիւնը կը բազմապատկի , և հետեւա-
բար սովորութիւնը կը հաստատուի , նմանա-
պէս և գիճութիւնը աւելի ստէպ կը գործադ-
րուի , և ահա անվայել գրգռման հետ դրու-
թիւնը կ'սկսի ցամաքիլ մարմնոյ ամենակարե-
ւոր և կենսական հեղուկին կորուստովը : Մարդ-
կային կաղմութեան վրայ տեղեկութիւն ունե-
ցողները թէ և կը սոսկան այս մոլութենէն ,
և երկիւղով կը նային անկից գալիք հետեւանք-
ներուն վրայ , սակայն անձնանուէր և խեղճ
պատանին այս անգութ շաստուածուհիին առ-

Չեւ դեռ կը ծնրագրէ , բոլորովին անհող և աներկիւղ . նա չի կրնար տեսնել այն խորվիրապը՝ որ իւր ոտքին տակ կեցած է , այն ընդարձակ և ահագին անդնդախոր պարասլումը՝ որոյ եղբին վրայ ինքը կը դողդղայ :

Բայց կան շատեր որ ան ժամանակ դիճութեան կը սկսին , երբ իրենց ծննդական գործարանները այնպիսի կացութեան մը հասնին , որ ինքնին սկսին՝ բայց այս աւելի ցուրտ կը լիմաներու տակ տեղի կ'ունենայ՝ քան թէ տաք : Տղաք այս մոլութեան գործադրութիւնը երբեմն իւրեանց դպրոցի ընկերներէն կ'ուսանին , և մանաւանդ այնպիսի գիշերօթիկ ուսումնարաններու մէջ , ուր մէկ քանի տղաք մի և նոյն սենեակի մէջ կը պառկին . երբեմն ալ գիպուածով կ'սկսի այս մոլութիւնը . ձի հեծնալը շատ անգամ այս արդասաւորութիւնը կ'ունենայ , ծննդական գործարանները համետին վրայ հաճելի շփում մը ունենալով . և երբեմն ալ տղաք երեսի վրայ պառկելով այս մոլութեան պատճառներուն կը հանդիպին , վերջապէս այս կամ այն միջոցաւ տղաք ուշ կամ կանուխ դիճութեան կ'սկսին . ուստի ամենամեծ զգուշութիւն հարկաւոր է ծնողաց որ իրենց ամեն ջանք ի գործ դնեն , իւրեանց զաւկները կարելի եղածին չափ հեռու պահելու բոլոր այն միջոցներէն , որոնցմէ մոլութեան գրգիռ մը կը յուսացուի :

Գիճութեան գործադրութիւնը չէ թէ միայն պատանեաց և երիտասարդաց մէջ կը պատա-

հի և կը շարունակուի , այլ նաևս շատ ան-
գամ չափահաս մարդիկ նորա գերի եղած են ,
և մինչեւ անգամ ամուսնացեալ անձինք : Յի-
բաւի այս մոլութենէն ազատիլը շատ դժուար
բան է՝ մինչեւ որ բողբոլին չի եղծուի այրա-
կան զօրութիւնը . « Եռեսուն կամ քառասուն
տարեկան ամուսնացեալ մարդիկ տեսած եմ » ,
կ'ըսէ համբաւաւոր հեղինակ մը , որ բաւական
անձնիշխանութիւն չունէին այս մոլութիւննին
մէկդի գնելու , որոնք տարիներով իւրեանց
կանանց հետ մերձաւորութիւն ըրած չունէին
այս մոլութեան պատճառաւ » : Բենիամին ա-
նուն , մէկը կը յիշէ , բժիշկ Խան , որ տասն և
վեց տարեկան հասակին , առանց դեռ կնկան
մը հետ հաղորդակցութիւն ունենալու , դիպ-
ուածով գիծութեան սկսեր է , և տարիներէ
ետքը թէ և ըրածին վտանգաւորութիւնը գի-
տէ եղեր , սակայն իւր մոլութիւնը չէ կրցեր
թողուլ . այս անձը քսան և մէկ տարեկան հա-
սակին , իւր բարեկամաց թախանձանքէն հա-
մոզեալ , ամուսնացեր է գեղեցիկ և հրասպու-
րիչ աղջկան մը հետ և միանգամայն թողեր է
իւր մոլութիւնը , բայց աւանդ որ մարդկային
որոշումները անհաստատ և յոյսերը անհիմն
են . . . Բենիամին քանի մը ամիսէն վերջը իւր
նախկին մոլութեանը սկսեր է , իւր ցանկական
կիրքը երկու կերպով ՚ի գործ գնելով , և որոյ
հետեւութիւնը եղեր է հիւանդ և տկար զաւ-
կի մը ծնունդը , որն որ բարերազգարար մե-
ռեր է . . . բարերազգարար , այն , վասն զի

այսպիսի զաւակի մը կեանքը, թէ ինքզինքին
և թէ իւր շուրջը գտնուողներուն ցաւալի տե-
սարան մը պիտի լինի անշուշտ: Բենիամինի
կիներ դարձեալ, զաւակ մը բերեր է, բայց
մեռած և պակաս. որոյ վրայ Բենիամին քիչ
մը խորհելով՝ անմիջապէս համոզուեր է թէ՛
ինքն է այս չարեաց կամ մարդասպանութեան
մի միայն պատճառը, ուստի այս անգամ իւր
մոլութիւնը թողելու կատարեալ որոշում մը ը-
րեր է, բայց այս միջոցէս քիչ մը ետքը հե-
ռու քաղաքի մը մէջ գտնուող իւր մէկ ազ-
գականը մեռնելով՝ հոն կ'երթայ և ահա
փորձութիւնը կը յարձակի նորա վրայ, կը
յաղթէ զայն և մոլութիւնը կ'սկսի. ժամանա-
կէ մը վերջը երբ ետ կը դառնայ, կը գտնէ
որ զուգաւորելու կարողութիւնը կորուսեր է,
և միանգամայն իւր կիներ անհնարին կը տագ-
նալի և կը թշուառանայ. Բենիամին կը կատ-
ղի և կ'ուզէ ինքզինքն սպաննել, բայց իւր
հրեշտակ կնկան աղերսանքները զինքը ետ կը
բռնեն իւր անմարդավայել որոշումէն, և կըս-
կըսի դարման փնտռել իւր թշուառութեանը.
շատ բժիշկներու ձեռք մնալէն վերջը բժիշկ
Խանին կը դըրէ, և նորա հմուտութեամբը վեր-
ջապէս կ'աղատի իւր աղետալի կացութենէն,
ի մեծ միտթարութիւն իւր հաւատարիմ կո-
ղակցին:

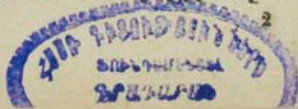
Հիմա խորհիլ օրինաւոր է, թէ՛ այսպիսի
մարդ մը իւր կնկանը աչքերուն ինչ տեսակ բան
մը կ'երեւայ, որոյ հետ մինչեւ կենաց վերջը

ապրիլ երդումը ըրած է, և որոյ հետ անկարող է կատարելու ան պաշտօնը՝ որ բնութիւնը իւր սեռին գործադրել՝ և իւր կնկանը նոյն գործադրութեան սպասել անօրինած է: Բենիամինի պէս օրինակներ գտնելը շատ դժուարին է, սակայն աւելի ցաւալի պատճառաւ մը, ինչու որ նոյն կացութեան ենթակայ եղողներէն շատերը ամուսնանալէ առաջ այրական զօրութիւն ունենալէ կը դադրին գրեթէ. թէև այս արգասիքն ալ շատ անգամ մարդ կոչուելու անարժան էակները չ'արգիլել ամուսնանալէ և անմեղ կոյսերը թշուառ ընելէ. որոնք թէ որ զխոնան իրենց անմարդութեան պատճառը, անշուշտ ինքզինքնին կ'ատեն:

Գիծութենէ յառաջ եկած չարիքները թէ որ մէկիկ մէկիկ համբելու ելնենք՝ մեծամեծ մատենաներ լեցնելու պիտի պարտաւորիմք, ուստի թողլով ամենքը, խօսիմք սերմնահոսութեան ախտին վրայ, որ մի միայն գիծութեան արգասիքն է, և որմէ յառաջ կուգայ անթիւ ուրիշ հիւանդութիւններ: Բայց նախ այս գլխուս մէջ համառօտիւ պարտիմ բացատրել ամորձիքի մէջ եղող ախտացեալ երակը որ յառաջ կուգայ գիծութենէ:

Մէկ գործարանի մը (հոգ չէ թէ մարմնոյ որ կողմ զետեղուած է) ստէպ և անկարեւոր գործողութիւնը, նոյն գործարանին մէջ շատ արիւն հոսել կը պատճառէ, որով և արեան երակները թէ դիրքով և թէ չափով կ'ընդարձակին. այս է ահա ամորձիքի մէջ տեղը ու-

A I
6805

նեցած ախտաւորութիւնն ալ : Նոյն գործարանաց շարունակական գրգռմամբը և գործողութեամբը , և սերմնական հեղուկին շարունակ լեցուելով և պարպուելովը , երակները սոսկալի կերպով կը տարածին և կը բազմանան , և միանգամայն մաշկերնին կը հաստնայ : Երբեմն աջ և երբեմն ձախ ամորձիքին վերնամաշկը , և երբեմն երկուքինն ալ 'ի միասին կ'երկըննայ , ծալքերը կ'աներեւութանան , և բոլոր գործարանը կը կախուի . և երբեմն ալ ամորձիքը բոլորովին կ'անհետանայ որ շատ անգամ անբուժելի է :

Եկեղեցականի մը զաւակը կար՝ նիհար , դունաթափ և տգեղ . ասիկայ տասը տարեկան հասակին սկսեր է գիճութեան , իսկ այս մոլութեան պատճառ եղեր է իւր ծառի մը վրայ ելած ժամանակը արտադրական անդամներուն զգացած հաճութիւնը . այս թշուառ երիտասարդը տարիներով այս մոլութիւնը շարունակելով՝ վերջապէս կ'սկսի իւր կազմութիւնը եղծուիլ , գոյնը կը նետէ , կերակուր ուտելու ախորժակը կը տկարանայ , գլխուն ետեւի կողմերը կ'սկսին սաստիկ ցաւիլ , նմանապէս ամորձիքները և երիկամունքները . իսկ սերմնական հոսումը յաճախ տեղի ունենալով՝ կ'սկսի գերեզմանին մօտենալ . իւր բարեկամները կը շփոթին իւր կերպարանքէն , տանը բժիշկը կը կանչուի , որն որ խել մը անկարեւոր գեղեր կ'սկսի տալ , հիւանդութիւնը չի կրնալ ճանչնալուն համար . բայց ա՛նն ջանք բնականա-

բար անօգուտ կ'երևէ . . . հիւանդութեան բուն արմատը չի կրնար գտնել բժիշկը : Տղան կըսէր սակաժիլ , սակայն չի համարձակիր մէկու մը յայտնել , վասն զի ընկերութեան ամենէն առաջին հրամանն է չի խօսիլ արտադրական գործարանաց վրայ ամենեւին' : Ուստի օրէ օր կը գէշնայ , բժիշկը ուսերը կը թոթուէ և ամեն մարդ իրմէ յոյսերնին կը կտրեն : վերջապէս երիտասարդը մեծ փոփոխութիւն մը կը նշմարէ իւր ծննդական գործարաններուն վրայ , կը տեսնէ որ վերնամաշկը կախուած , և ձախ ամորձիքը աներեւութացեր է՝ տեղը խել մը հաստ թելեր մնալով . խեղճը ասոնք տեսնելով ալ տարակոյսը չի մնար , և վարպետ բժիշկի մը խնամքովը շուտով կ'աղէկնայ , և քիչ ժամանակէն ալ գեղեցիկ և վայելուչ աղջրկանմը հետ կ'ամուսնանայ : Այս երիտասարդը իւր հիւանդութեան միջոցին կը խօսէր արտասուելով . « անձ թէ որ իմ հայրս և կամ թէ ուրիշ մը , ինձ հետ խօսակցէր գիճութեան զարհուրելի հետեւանքներուն վրայ , երբ ես պատանի մ'էի , զիս բոլոր այս ցաւերէն պիտի վրկէր , բայց եղև կ որ սովորութիւնը արդիլած էր անոր վրայ խօսիլ , որով և ես Աստուծոյ և իմ կազմութեանս դէմ մեղանչեցի կատարեալ տգիտութեամբ . . . անիծեալ սովորութիւն . արդեօք քանի քանիներու կենաց դահիճն եղած ես » : Այս երիտասարդին համառօտ պատմութիւնը մեզի երկու բան կ'ուսուցանէ . նախ՝ այս տգիտութեան դեռ մեզ մէջ գտնուելուն

վտանգաւորութիւնը . երկրորդ՝ թէ որքան կարեւորութիւն կայ պատանեաց ուսուցանել ծննդական գործարանաց փափկութիւնը , և նոցա ենթակայ եղած հիւանդութիւնները ապօրինաւոր գործածութեամբ :

Գ. ԼՈՒԻՍ Գ.

ՍԵՐՄՆԱՀՈՍՈՒԹԻԻՆ

« Հաղիւ թէ իմացայ թէ կ'ապրի՞մ ես , երբ
 ահա՛ գտայ որ մահը արգէն զիս բռնած է ո՛ւ
 ՄԻԼԹՆ »

Գիճութեան ամենէն սովորական և անհրաժեշտ արգասիքը սերմնահոսութիւն կոչուած ախտն է , և ամենեւին հնարաւորութիւն չի կայ մարդու մը համար որ գիճութիւնը շարունակէ և այս ախտէն ազատ մնայ : Բայց այս ըսածէս հետեւեցնելու չէ թէ սերմնահոսութիւնը միշտ գիճութեան արգասիքն է , վասն զի կան շատ ուրիշ պատճառներ ալ որ այս ախտին ծնունդ կուտան , և մինչեւ անգամ ժառանգական ալ կը լինի : « Սերմնարարը , կ'ըսէ Լալէմանտ , ան բնական գրգռման ազդեցութեան տակ ինքզինքը կծկտելու բնութիւնը կ'ստանայ . այսպիսի պարագայից տակ փամփուշտը լեցուն պա-

հելը , տաք և կակուղ անկողնոյ մէջ և կռնա-
կի վրայ պառկելը , ջերմ և ոգելից ըմպելիք-
ներ գործածելը և այլն՝ հոսումը աւելի կը
գիւրացնեն , և ահա այս կացութեան մէջ է
որ սերմնարարին և ուղեղին մէջ տեղը եղած
փոխադարձ կապակցութիւնը հեշտական ե-
րազներ կ'արգասաւորէ » : Սերմնահոսութեան
ախտին սլատճառ կրնան լինիլ նաեւս հետեւ-
եալները . Տեռատեսութիւն , երկայն ծայր
մաշկ ունենալ , ծայր մաշկին տակը աղտոտ
պահել , ոգելից ըմպելիք շատ գործածել ,
միզանցքաբորբոքում և հեշտական շռայլու-
թիւն . բայց ասոնց ամենէն աւելին գիծութիւ-
նըն է գլխաւոր սլատճառ սերմնահոսութեան :

Պէտք է գիտնալ թէ սերմնական հեղուկը
սերմնարարին մէջ կը պատրաստուի , և թէ
փոքրիկ խողովակներ կը բացուին ասոնց միա-
ւորութենէն սերմնատուին հետ ի միասին մի-
զանցքին մէջ , և թէ այս խողովակներուն մի-
ջոցաւ սերմը կը փախչի . արդ առողջ մարդուն
այս խողովակները դոց են , և սերմը ամենեւին
չի կրնար դուրս ելնել , մինչեւ որ բնութեան
մղմամբը զուգաւորութեան բնական գործո-
ղութիւնը կատարուի . բայց երբոր ասոնք տրու-
փական շռայլութեամբ կը տկարանան , կամ
թէ գիծութեամբ ընդարձակութիւն կ'ստանան
ամենաթեթեւ շարժառիթ մը բաւական կը
լինի նոցա սերմը դուրս տալու , անշուշտ սեր-
մը չի կատարելագործուած , մինչեւ անդամ
փամփուշտին միզով լեցուելէն վերջը կրած

կծկումը բաւական կը լինի , և ընդհանրապէս այսպիսի մէկու մը միզին վերջին կաթիլները թէ որ քննուին , մէջը սերմ պիտի տեսնուի : Եթէ այս տկարութիւնը և ընդարձակութիւնը շարունակուի , ալ շարժառիթի մը կարեւորութիւն չի մնար սերմը դուրս տալու , ըստ որում ալ սերմը ինքնին կը հոսի և անօթին մէջ ամենեւին չի կրնար կենալ , այլ դոյանալուն պէս՝ կամ միզանցքէն մեծ քանակութեամբ կը հոսի , կամ թէ յետ 'ի փամփուշտն դառնալով՝ միզին հետ կ'երնէ :

Ինչպէս որ կաթը և անոր նման ուրիշ բաներ , նոյնպէս ալ սերմնական հեղուկը արիւնէն կը զտուի , բայց որովհետեւ ասիկայ միւսներէն աւելի արեան կարօտ է , հետեւաբար իւր կենդանականութիւնն ալ աւելի է . և յիրաւի ըստուգուած է որ սերմնական հեղուկին կենդանականութիւնը արիւնին կենդանականութենէն քսան անգամ աւելի է , և հետեւաբար տասն և վեց տրամ սերմհեղուկ կորսնցնող մը երեք հարիւր քսան տրամ արիւն կորսնցուցած կը լինի : Այս փոքրիկ հաշիւը կրնայ համոզել իմ սիրելի ընթերցողներս , գիճութեան զարհուրելի վրտանգներուն նկատմամբ :

Ծննդական գործարաններուն աղէկ վիճակին մէջ սերմնական հեղուկը շարունակ կը դոյանայ և կ'ամբարուի սերմնարանին մէջ՝ կանոնաւոր միջոցաւ անկից դուրս ելնելու համար , բայց այս հեղուկին կերպաւորութիւնը ամեն ուրիշ հեղուկներուն նման ջլային գրութեան

իշխանութեան ներքեւ է , և հետեւաբար իւր գոյացումը առատ կը լինի , երբ միտքը շարունակ տուփական զգացմանց և ցանկական կրից վրայ մտածէ , և այսպէս՝ եթէ հոսումը յաճախ տեղի ունենայ աւելի առատ պիտի սկսի գոյանալ , և մարմինին մնացեալ գործարաններուն տկարութիւն պատճառել : Մարդկային կազմութեան օրէնքներուն վրայ քիչ մը գաղափար ունեցողը չի կրնար առանց զարհուրելու նայիլ այնպիսի անձի մը վրայ՝ որուն ցանկական կրից իշխողական ընթացքը բոլոր մարմնոյն համար գործածելի արիւնը՝ մի միայն իւր գրգռեալ մէկ անդամին միջոցաւ սպառելու վրայ է :

Սերմնահոսութեան մէկ տեսակն ալ գիշերը տուփոտ երազներով սերմնական հեղուկին քունի մէջ հոսին է . և մարդիկ ընդհանրապէս երեւակայական նկարներու կ'ընծայեն այս իրողութիւնը , բայց ինչպէս կ'ըսէ Ղալէմանտ , « հեշտական նկարները որ քունի մէջ կ'երեւան , ծննդական գործարանաց գրգռումէն յառաջ կու գան » : Պարոն մը որ գիծութեան անվայել սուլորութեան տէր է եղեր , և վերջը իւր ըրածին վտանգաւորութեանը տեղեակ լինելով թողեր է իւր սուլորութիւնը , սկսեր է ամեն գիշեր գեղեցիկ աղջկան մը հետ զուգաւորիլ երազին մէջ , և ասանկով այնքան տկարացեր է , որ բժիշկ խանի դիմեր է և նորա խնամատարութեամբը աղէկցեր է . այս պարոնին մէկ ամորձիքին մէջի սերմնարարը անյայտ է

եղեր, արանդամը փոքրացեր և երագ խողովակները եղծուեր են, բայց խան զինքը դարմանելով ամենայնիւ աղէկցեր է :

Սերմնահոսութիւն ունեցող անձանց ոմանք ալ նստած կամ շրջած ատեննին կ'ըզան սերմնական հեղուկին փախչիլը, առանց ամենեւին հաճութիւն մը կամ արանդամին կանգնում պատճառելու :

Սերմնահոսութեան ախտին ամենէն գէշ տեսակը սերմին նախ փամփուշտին երթալը և միզով միատեղ դալն է, ըստ որում ասանկով հիւանդութիւնը տարիներով կը շարունակուի, և հիւանդը չ'իմանար և չի գիտեր թէ իւր տրկարութեանը պատճառն ի՞նչ է :

Ձաւակ չունեցող ազնուական մը կար, որոյ սերմը քննուելով՝ դտնուեցաւ որ սերմնահոսութիւն ունի. վարպետ բժիշկ մը զանի դարմանելով աղէկցուց, և քիչ մը ետքը գեղեցիկ զաւակի մը տէր եղաւ :

Սերմնահոսութեան ախտը ունեցողներուն սերմնորդերը կոտրտած կը լինին :

Երիտասարդ մը քսան և մէկ տարեկան կարգուեր է, և երեք զաւակի տէր լինելէն վերջը, զաւակներուն երկուքը և կինը մեռեր են. քիչ մը անցնելէն վերջը այս պարոնը նորէն կարգուեր է գեղեցիկ կնկան մը հետ, սակայն ո՞րքան վշտացեր է՝ երբ նորա հետ զուգաւորիլ չէ կրցեր, օրեր ամիսներ անցեր է և դեռ այս դժբաղդութեան վերջ մը չէ կրցեր տալ. իսկ կինը սկսեր է պաղ աչօք նայիլ անոր վրայ. բայց

բարեբաղդաբար խելացի բարեկամի մը խրատին մտիկ ընելով ինքզինքը բժիշկի ցուցուցեր, դարմանուեր և աղէկցեր է. այս պարոնին զուգաւորելու անկարող լինելուն պատճառը իւր առջի կնկան մահուանէն ետքը ըրած դիճութիւնն էր :

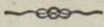
Զուգաւորելու անկարող լինելը յիրաւի կարգուած մարդու մը համար ամենամեծ յանցանք է, վասն զի կին մը ինչ աչքով կրնայ նայիլ այնպիսի մարդու մը երեսը որ բնութեան իրեն պարդեւած ամենէն մեծ երջանկութիւնը իրեն չի կրնար մատակարարել. արժան է հոս մեր ընթերցողաց առջեւը դնել Սըր Ասդէյ Քուրթի մէկ համառօտ խորհրդածութիւնը : « Այսպիսի մարդու մը կրնայ Աստղիկ իւր հրապոյրներովը մերձենալ առանց ազգեցութեան այսպիսի մարդու մը քով չի գտնուիր կենդանի աղբիւր երջանկութեան և կենսական հովն դարնան : Այլ այնպիսին տխուր, ապուշ, սարսուիչ ձմեռ մըն է՝ որոյ մէջ կենաց առուակը սառած է և կենդանական յատկութիւնները կործանած » :

Բժշկականութեան հռչակաւոր հեղինակ մը այսպէս կ'ըսէ. « Զուգաւորելու անկարողութիւնը էրիկ մարդոց մէջ աւելի կը պատահի քան թէ կանանց, ինչու սր էրիկ մարդուն վրայ է զուգաւորութեան մեծ պաշտօնը » :

Սերմնահոսութեան ախտի հանդպողներուն քսանէն տասն և ինը կրնան աղէկնալ. իսկ զուգաւորելու անկարող եղողները յիրաւի շատ մեծ հիւանդութեան մը տէր պարտին սեպել

ինքզինքնին : Խորիմի վերջին պատերազմին մէջ անգղիացի զինուոր մը վիրաւորուելով կորսնցուց իւր ամորձիքները . ասի աղէկնալէն վերջը ամեն տեսակ զուարճաբանութեամբ ինքզինքը կը մխիթարէր և բնաւ հոգ չէր ընել . բայց երբ Անգղիա դնաց և նետուեցաւ իրեն սպասող ամուսնոյ մը բաղկացը մէջ , ան ատենը զգաց իւր կացութեան դժնդակութիւնը , և քիչ օրերէն վերջը ինքզինքն սպաննեց : Քանի հազարաւորներ կան արդեօք այս դժբաղդութեան ենթակայ եղող . երեւակայեմք թէ մարդ մը որ զուգաւորելու անկարող է . ո՞րքան մխիթարութիւն և երջանկութիւն կրնայ վայելել մարդկային ընկերութեան մէջ . ո՞րքան զարհուրելի կերպով արդեօք այսպիսի մէկու մը խղճմտանքը պիտի տանջէ զինքը , երբ խորհի թէ ինքը իւր բուն ձեռքերովը զրկած է ինքզինքը աշխարհիս ամենէն մեծ մէկ երջանկութենէն :

Թող ամեն երիտասարդ լաւ նկատում՝ ընէ հետեւեալ պատճառներու և արդիւնքներու երկիւղալից դիտողութիւններուս . Գիտնալէն՝ սերմնահասութիւն . սերմնահասութիւնը՝ շոգութեամբ անկարողութիւն . շոգութեամբ անկարողութիւնը՝ յուսահատութիւն . և յուսահատութիւնը անյետադարձութիւն կը դարձանի :

ԳԼՈՒԽ Գ.

ՄԻՋԱՆԾՔԱԲՈՐԲՈՒԹՅՈՒՄՆ

Ե Ի Մ Ա Շ Ո Ղ Ա Կ Ա Ն Ա Խ Տ

« Միայն խաղողին հիւթը չէ որ մարդուս բարոյականութիւնը կը կործանէ , այլ փառամոլութիւնը , արծաթսիրութիւնը և գեղեցիկ կիներն ալ նոյնը կ'արգասաւորեն » :

ԲՈՐԸՐ

Ապօրինաւոր զուգաւորութիւններէ յառաջ եկած հիւանդութեանց տուփական ախտքանունը կուտամք :

Շատ բժիշկներ եղած են , որ միզանցքաբորբոքումը և մաշողական ախտը , մի և նոյն տեսակ ախտ սեպած են . բայց իրողութիւնը այսպէս չէ , ինչպէս որ վարը պիտի յայտնեմք :

Տուփական հիւանդութեանց սկզբնաւորութիւնը դաղտնութեան մէջ թաղուած է , և շատ հեղինակներու այս նիւթիս վրայ ըրած ջանքերնին ամենն ալ ընդունայն ելած են . եղան ոմանք որ ըսին թէ Ամերիկայէն Եւրոպա անցաւ Քօլօմպոսի ժամանակ , բայց այս ըսողները , Ռիքօրտի ըսածին պէս , չի խորհեցան թէ ի՞նչ պատասխանելու են , երբ Ամերիկայի բնիկները հարցնեն թէ՝ « Մենք ուսկից առինք » (*) :

(*) Կրնամք հաւատալ թէ այս հիւանդութիւնը

Այս հիւանդութեանց հնուժիւնն անուրա-
նալի է , և Սուրբ գրոց մէջ այնպիսի ախտ մը
կը յիշուի , որ շատ կը նմանի միզանցքաբոր-
բոքման . (Ղու . ԺԵ . ԳԼ .) . Ուրիշ տեղեր ալ մա-
շողականը յիշուած է , թէ և ոչ անուամբ . (Ղու .
ԺԳ . ԳԼ . 2 հմբ .) Հիփոկրատ կը խօսի ծննդա-
կան գործարանաց վէրքերու վրայ . Կայէն՝
Պլէնօրակիայի փոխադրական հիւանդութիւն
ունեցող ազգ մը կը յիշատակէ . և կէլսիւս
ծննդական գործարանաց ենթակայ եղած հի-

հարկաւ սաստիկ տաք երկիրներու մէջ բնակող
ժողովրդոց մէջ ծագումն առած է , վասն զի խիստ
տաք երկիրներու օդը այնպիսի հանգամանք մը ու-
նի որ արեան անմաքրութեան և մարմնոյ զանա-
զան վէրքեր կը պատճառէ , մանաւանդ անթլիատ
և ամեն օր ջրով չիլուացող ժողովրդոց մէջ . ուս-
տի ասկից յայտնի կերեւնայ որ այս հիւանդութիւ-
նը այնպիսի ժողովրդոց մէջ առաջին անգամ տես-
նուած է , որոնք տաք կլիմայից մէջ գտնուելով հոգ
տարած չեն իւրեանց մաքրութեանը , և տուփական
հեշտութեան անձնատուր ընթացքով մը կատաղու-
թիւն և բորբոքում տուած են իւրեանց ծննդական
գործարանաց վրայ գտնուած վէրքերուն , և յետոյ
խնամութիւններ ընելով ուրիշ ազգաց հետ , նոցա
ալ հաղորդած են իրենց ախտերը , և ասանկով՝
այս ախտը ճարտկած է ամբողջ մարդկային ազգին
մէջ : Մեր այս ըսածը աւելի կը հաստատուի եթէ
յիշենք թէ ո՛րքան խնամք կը տանէր Մովսէս որ
նախ անթլիատ և անմաքուր Հրէայ չիմնայ , և
երկրորդ խնամութիւն չ'ընեն անթլիատ և ան-
մաքուր ազգաց հետ :

ւանդութեանց վրայ կը խօսի . Յոյնք , Ափրիկեցիք և Հռովմայի բժիշկները այս հիւանդութեանց վրայ խօսած են . և շիտակը շատ հաւանական է որ այս հիւանդութիւնները ամեն ժամանակ և ամեն երկրի մէջ կային . . . Ուր որ զուգաւորութիւն կայ՝ հոն և տուփական հիւանդութիւն անպակաս է , և վօլթէր ճշմարիտ խօսեցաւ , ըսելով թէ՝ « Մաշողական ախտը և գեղեցիկ արհեստները միատեղ յառաջ կ'երթան , բայց ոչ գիտէ թէ ուսկից սկզբնաւորութիւն առին :

ՄԻՋԱՆՅՔԱՐՈՐՔՈՒՄՆ : Այս ախտը մասնաւոր թոյնի մը արգասիքը չէ , և թէ և այս ախտը ապօրինաւոր զուգաւորութեամբ կըստացուի , բայց միշտ այսպէս չէ իրողութիւնը . վասն զի այս ախտը կրնայ շատ ուրիշ արտաքին պատճառներով ալ դալ . որոնք մի առ մի հոս յիշելու ժամանակ չունիմք , բայց միայն այսչափս ըսինք որ վերջ մը տրուի այն անհամար այր և կնկան մէջ եղած կռիւներուն , որ այս ախտին պատճառաւ կը լինին . խեղճ էրիկը չի գործած յանցանքի մը տէր կը սեպուի , և իւր տգէտ կնկանը ատելութեանը ենթակայ մը կը լինի :

Միզանցքաբորբօքման առաջին նշաններն են միզանցքին մածուցիկ բաղմաթելին մարմաջումը , գրգռումը և տաքութիւնը . որոնցմէ քիչ մը ետքը հոսումը կը տեսնուի . որուն գոյնը , սերտութիւնը և հոտը՝ ախտին աստիճանին և ուրիշ պարագայներու նայելով՝ կերպ կերպ կը

լինին : Ընդհանրապէս երբ հոսումը առաջին անգամ կ'երեւայ , բարակ , ճերմակ և ջրային հեղուկէ մը կը բաղկանայ , որ պարզ մածուցիկ է . բայց շուտ մը կը փոխուի գոյնը և կը լինի դեղնագոյն և այս վիճակիս մէջ կը մնայ ատեն մը թէ որ չի դադարի հոսելէ , ետքը դարձեալ կը փոխուի գոյնը՝ կը լինի ջրագոյն և ջրոտ , և տարիներով այսպէս կրնայ մնալ , որ միշտ վտանգաւոր արգասիք մը կը բերէ մարդկային ընդհանուր շէնքին . (Տե՛ Զե՛ 1 և 8) :

Այս հիւանդութեան սկզբնաւորութեան միջոցին դարմանելը շատ դիւրին է և անվնաս , բայց քանի հիւննայ՝ այնքան դժուար կը լինի առողջանալը :

ՄԱՇՈՂԱԿԱՆ ԱԽՏ . Աս ախտը մասնաւոր թոյնի մը արգասիքն է , թէ և այս թոյնին բնութիւնը դեռ գիտցուած չէ , ըստ որում « անոր գործող սկզբունքը զատ և որոշ կերպարանքով յայտնուած չէ դեռ » : Իսկ մեր բոլոր գիտցածը սա է թէ՛ այս թոյնին ախտածէտ գործողութիւնը մէկ տեսակ մը կենդանական ժանտութենէ կը բաղկանայ տարբեր յատկութեամբ և ներգործութեամբ , և որն որ երբ կենդանի մարմինի մը դպչուի՝ մէկէն նոյն մարմնոյն բոլոր առողջութիւնը կ'եղծէ , և այնպիսի վէրք մը կը պատճառէ , որմէ իրեն նման թոյն կ'առնուի : Մաշողական ախտը ամենեւին ինքնիրեն չի պատահիր , այլ միշտ ուրիշ մարդէ մը կը փոխադրուի , թէ զուգաւորութեամբ և թէ՛ որ և իցէ ուրիշ կերպով մը , մաշողական ախտ տնե-

ցողին խմած գաւաթը, ծխած ծխաւամորը
և այլն, իրեն չափ վտանգաւոր են առողջ մարդ-
կանց համար :

Մաշողական ախտը իւր բնութեանը համա-
ձայն ֆանկը անունն ունի :

Մաշողական ախտին և միզանցքաբորբոք-
ման մէջ եղած մեծ տարբերութիւնը Ռիքօրտ
գտաւ վերջապէս՝ թէ մաշողական վէրքին թոյ-
նը՝ և թէ միզանցքաբորբոքման հոսումը առ-
նելով և փորձելով. առջինը միշտ նոր վէրք մը
կը բանար, իսկ երկրորդը՝ ամենեւին բան մը
չէր ըներ. ուստի մէկ ֆանկը մը միշտ ուրիշ
ֆանկէ մը յառաջ կու գայ, և մաշողական ախտ
ունեցող մը անպատճառ ուրիշ մաշողական ախտ
ունեցողէ մը առած է : Մարդուս այս հիւան-
դութեան քիչ կամ շատ ենթակայ լինելը իւր
կաղմութեան զօրութեանը վրայ կայացած է .
իսկ զուգաւորութեան մէջ երկայն ծայր մաշկ
ունեցողները աւելի ենթակայ են այս հիւան-
դութեան . (Տե՛ Զե՛ 10), և յիրաւի շատ ան-
գամ պատահած է որ մի և նոյն կնկան հետ
զուգաւորութիւն ընող մարդիկներէն մէկը ախ-
տը առեր է և միւսը չէ առեր, առջինին ծայր
մաշկը կամ կարճ և կամ թլփատուած լինելուն
համար (*) :

(*) Նկատելու արժանի կէտ մի է որ գրեթէ ա-
մեն կրօնապետ թլփատութիւնը ընդունած և պաշտ-
պանած են, և Քրիստոնէութիւնը այս օգտակար
սովորութեան դէմ բան մը ըսած չունի . իսկ արդի

Մաշողական ախտին առաջին նշանը մարմա-
ջումն է , ասի ցաւի կը փոխուի , և ետքը սաս-
տիկ ցաւեր կուգան , և ասոնցմէ վերջը բոր-
բոքում տեղի կ'ունենայ , և ահա մէկ փոքրիկ
պալար մը երեւան կ'ենէնէ [Թոյնով լեցուն , և պա-
տառելով խել մը խածատիչ վէրքեր կը պատ-
ճառէ . այս վէրքերուն հանգամանքն է , բոր-
բոքեալ , եզրերնին անհարթ , արմատնին կարծր
և առողջանալու չզիջանող լինիլ . (Տե՛ս Յե՛ 2 և 3) :

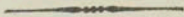
Մաշողական վէրքը զուգաւորութենէն մէկ
երկու օր վերջը կրնայ յայտնուիլ , բայց երբեմն
ալ երկու ամիսէն ետքը կը յայտնուի : Այս վէր-
քը զարհուրելի կերպով վտանգաւոր է , [Թէ որ

Իմաստասէրք շատ լաւ համոզուած են թլիատու-
թեան կարեւորութեանը , և ես այնպէս կը հաւա-
տամ թէ՛ որ և իցէ ազգ մը որ թլիատութեան սո-
վորութիւնը ունի և անթլիատներու հետ տուփա-
կան յարաբերութիւն չունենար՝ ծննդական գործա-
րանաց ենթակայ եղած շատ մը կենազրաւ հիւան-
դութիւններէ ազատ կը մնայ , և հետեւաբար եթէ
ամեն ազգ թլիատութեան սովորութիւնը ընդունին
և ՚ի դործ դնեն , տուփական հիւանդութեանց առ-
ջեւը առնելու համար հարկ եղած ամենէն զլիաւոր
միջոցը ձեռք առած կը լինին . որքան երջանիկ պի-
տի լինէր մարդկային սեռը թէ որ ամեն ազգ ՚ի
վազուց անտի թլիատութեան և ամեն օր պարզ
ջրով լուացուելու սովորութիւնը ունենային , որով
հարկաւ այսօր ընդհանուր մարդկային շէնքին կոր-
ծանում սպառնացող տուփական և ուրիշ այլ և այլ
հիւանդութիւններ չի պիտի գոյանային :

ակղբնաւորութեան միջոցին առջեւը չ'առնուի .
(Տե- Զե- 9) :

Մաշողական ախտէն յառաջ եկած չարիքները և հիւանդութիւնները անհամար են . այս ախտը մարդուս բոլոր կազմութիւնը կը թունաւորէ , երկուորիք , աչք , ականջ , բերան , քիթ , կոկորդ , ոտք և այլն , ամենն ալ կը փրտտին ու կը թափթփին . և ամենագեղեցիկ մարդ մը բնութեան հրէշի մը չափ տգեղ կ'ընեն . (Տե- Զե- 4, 5, 6, 7, 11) : Բայց այս չէ ամենը . Մաշողական ախտին ձեռքն ինկնող և անմիջական դարմաններով չի լաւցած մարդը՝ մարդկային ընկերութեան մէջ շրջող կենդանի ժանտախտ մը լինելէն 'ի զատ , հարիւրամեայ ծերունի մի է գերեզմանին եզրը դողդղացող . (Տե- Զե- 12) :

ԳԼՈՒԽ Ե .

ՔԱՆԻ ՄԸ ԽՕՍՔ ԱԼ

Այ ան մարդուն որ միանգամայն տրու-
փական հիւանդութեանց մէկուն ձեռքը որս
կ'իյնայ , իսկ հազարապատիկ վայ ան մարդուն՝
որ տուփական հիւանդութիւններուն մէկուն
ձեռքն իյնալէն վերջը ինքզինքը դարմանելու
չի շտապիր , և հմուտ բժշկի մը ձեռք ինքզին-
քը յանձնելու տեղ , առաջին անգամ առջեւը

երևողին կը յանձնէ ինքզինք , առանց խորհելու թէ , որ և իցէ հիւանդ մը աւելի լաւ է կատաղի վագրի մը առջեւ ձգուի՝ քան թէ անսիրձ բժշկի մը ձեռք . վասն զի շատ ճշմարիտ խօսած կը լինիմք՝ թէ որ ըսեմք թէ մարդկային ընկերութիւնը սպաննողներն , հիւանդութիւններէն և պատերազմներէն աւելի , տգէտ բժիշկներն են :

Ուստի , իմ սիրելի ընթերցողս , ես քեզի ամեն բանէ առաջ կը խրատեմ որ քու ցանկութեանդ սահման դնես . թէ որ գիծութեան աշակերտ մի ես՝ այս վայրկեանէն թողուս այդ պարհուրելի սովորութիւնը . հեռացիր , կ'աղաչեմ՝ , այդ մոլութենէն , կատաղի ցուլի մը առջեւէն փախչելու պէս . մեղքցիր ինքզինքդ և մարդկային ընկերութիւնը , և թող որ իմ այս համառօտ յորդորս և կամ թէ աղաչանքս շարժէ քու սիրտդ : Եւ թէ որ քու ստուըներդ սովորեր են յաճախելու այն անառակութեան տուները՝ լսէ ինձ և համոզուէ՝ որ ան տուները դերեզմաններէ աւելի երկիւղալից վիրապներ են , ուր ճիւղաք ամենադեղեցիկ կերպարանքներով և յափշտակեցուցիչ հրապոյրներով կ'սպաննեն իրենց ձեռքն ինկնող խեղճ և ողորմելի երիտասարդները . սի՛ , քանի քանիներու հանդիպած եմ ես , որոնք գլուխներնուն մազերը փետտելով կ'անիծեն այն ժամը՝ երբ առաջին անգամ իրենց ոտքը կոխած է այն տուներէն մէկուն դռնէն ներս : Մի խաբուիք , երիտասարդներ , անառակ կիները ձեր կարծածին

չափի գեղեցիկի և մաքուր չեն, և ճշմարիտ կ'ըսեմ որ եթէ անոնցմէ մէկը (թէ եւ ամենէն գեղեցիկը լինի) լոյսի մէջ քննես և քու վնասած երջանկութեանդ աղբիւրը տեսնես՝ պիտի սուկաս, զզուիս և երդմամբ պիտի հեռանաս այն կարծեցեալ հրեշտակէն: Եթէ բնութեան մէջ ամենազգուելի բան մը կայ՝ ան ալ անառակ կ'ինն է, որ իւր պղծութեամբ աղտոտած ամբարիշտ մարմնոյն վրայ կը դրկէ որ և իցէ մէկը որ իրեն կու գայ:

Հոս խօսքերնիս կը վերջացնենք՝ թողլով որ քիչ մըն ալ Հայազգի բժիշկ Անդրէաս Փոփովիչը խօսի:

« Ով որ բնական ցանկութիւնը կատարելու ատենը բնութեան օրէնքներուն և կանոններուն չի հետեւիր, ով որ կանուխ ու այնչափ հեշտութիւններով մարմինը կատարեալ հասունութեան հասնելու չի թողուր, անանկ որ արեւին սաստիկ տաքէն երած տունկի մը պէս կը թռուի, վերջապէս ով որ բնական ցանկութեան վախճանին կամ նպատակին դէմ կը դործէ ու ճամբայ կը բռնէ, նոյն ցանկութիւնը կատարելու ատենը՝ ծննդեան ու մարդկային ազգին շատնալուն արդեւիք կը գնէ, որ իր մարդկութիւնը անբնական գիծութիւնով և ուրիշ բնութեան դէմ ըլլող անասնական ու ալ աւելի գէշ մեղքերով կ'արհամարհէ, ան մարդը իրաւցընէ մոլի ու բղջախոհ կ'ըսուի: Թէ որ մարդաստանութիւնը ու գողութիւնը մոլութիւն է՝ պէտք է որ բղջախոհութիւնն ալ մո-

լութիւն ըլլայ, ինչու որ բղջախոհութենէ աւելի բնաւ բան մ'ալ մարդուն բարոյական վախճանին դէմ չի կրնար ըլլալ. ասկից 'ի զատ բան մ'ալ անիկայ ամեն աղէկ դործքերու և բարի բարի վայելմունքներ ունենալու անյարմար ու անընդունակ չի կրնար ընել, ու մարդկային բնութեան կամ մարդկութեան ներքին ծուծը ապականել ու չորցընել: Թէ որ մարդ իր ուրիշ մարմնաւոր կարօտութիւնները կատարելու մէջ սահմանուած չափն ու կարգը անցնելու, և այխարհքիս վրայ ուտելէն, խմելէն ու քնանալէն ուրիշ բան չ'ընելու, չի գիտնալու և չի իօսելու ըլլայ, ուրիշ մարդկան առջին ողորմելի ստեղծուածի մը պէս արհամարհելի կ'ըլլայ, հապա ինչչափ աւելի արհամարհելի պէտք է ըլլալ ան մարդը, որ միայն անանկ վայելմունքի մը ետեւէ կը վազէ՝ որ մարդկային բնութեան այնչափ հարկաւոր չէ, ինչպէս ուտել խմել քնանալը, և որուն մէջը եղած չափազանցութիւնը մարդուն ուժին ու պատւոյն՝ ուտելու խմելու ու քնանալու մէջ եղած չափազանցութենէն շատ աւելի մնաս կ'ընէ. դարձեալ կ'ըսեմ, ինչչափ աւելի արհամարհելի պէտք է ըլլալ ան մարդը՝ որ միայն մարմնաւոր հեշտութեան վրայ կը խօսի, միայն անոր վրայ կ'երազէ ու կը մտմտայ, ու իր բոլոր կենացը ուժն ու ամեն հոգեղէն զօրութիւնները մինակ աս անանկ յօժարութեան ու դրդիւնին վրայով կը պտըտին ու կըզբաղին: Անոնք վայրկենական հեշ-

դո՞ւրստե՛ն զգացմունքէ մը գրգռուելով կը գործէ . իսկ մարդը անոր համար կը գործէ՝ որ բրածին կամ գործածին ունի ըլլալը , այսինքն ինչ ինչ ներկայ կամ հիմնական շահն ու ապագայն հետէ կամ իր հետեւողունքն ունի ըլլալը կը ճանչնայ . մարդը միայն զգացմունքին հետեւելով չի գործեր , հասլա բանաւոր ընտրութեամբ գատում ընելով կը գործէ . իր երջանկութիւնը կը պահանջէ՝ որ ինքը օրէնք ու կարգ ճանչնայ :

« Բայց հիմակուան տեսնս օրէնք ու կարգ ճանչցողը ո՞ւր է : Իր բնական վախճանին՝ բընութեան որոշածին համաձայն ո՞վ կ'ապրի : Սիրոյ պտուղները ո՞վ բանաւորապէս ու չափով կը վայելէ : Նոյն իսկ մարդկութիւնը քրննող աչքով մը մարդկային ազգը զննելու ըլլայ , իր պատկերին տեսութենէն չի պիտի սոսկայ : Մարդ այս կտորիս մէջը իւր արժանապատուութիւնը՝ իր վախճանը բոլորովին մոռցեր է , ալ իր գործողութիւններուն վրայ տէր չէ , մի միայն մարմնական ցանկութեանը գերի եղեր է :

« Արդ՝ ո՞վ կրնայ համբել և ուղղել կամ պակասեցնել այն ամեն չարիքը՝ զորս այս ապականիչ ու մարդասպան ախտը մարդկային ազգին վրայ կը բերէ : Ինչու որ այս ախտով մարդկային մարմինին աղուորութիւնը , որն որ (այսինքն մարդկային մարմինը) փոքր աշխարհ կ'անուանի , ու աշխարհքիս ամեն կերպ աղուորութիւնն ու զօրութիւնը իր վրայ կը բովանդակէ . ապականուելով , այս մարմինը կեանքի

ու մահուան մէջ մնացած անճանաչելի բան մը, դողդղացող, խեղանդամ ու տկար ստեղծուած մը կ'ըլլայ : Ո՛վ որ բուն ատենէն առաջ ու շատ հեղ մարմնոյ ցանկութիւնը կը գրգռէ, բուն ատենէն առաջ ու շատ անդամ այն ազնիւ հիւթերը անբնական դիճութիւնով և ուրիշ անկարգութիւններով կը մխտէ կը կորսնցունէ, ան մարդը բոլոր իր կենացը հիւթերուն առատութիւնը դէպ 'ի ծննդական անդամները կը քալեցնէ . ասով կենաց ամեն սնուցիչ ու նորոգիչ զօրութիւնները չափէ աւելի գործելու կամ ազդեցութիւն ընելու կ'ստիպին, որպէս զի ծննդական անդամներուն օգնութիւն ընեն, ու ասոնց սպառածին կամ մտխածին տեղը լեցնեն : Այս ասանկ ըլլալով՝ մարմինին ուրիշ գործարաններուն ու մասերուն հարկաւոր եղած արիւնը, որն որ կենաց և աճելու ազբիւրն է, անոնց չ'երթար, ուստի և իրենց սնունդը կը պակսի, պզտիկ՝ անկատար ու տրկար կը մնան : Մարմինը իր բնական մեծութեանը չափին չի հասնիր . ու աս մոլութեան ծառայ ըլլողը մարդկային կերպարանքին աղուորութիւնը կորսնցունելով՝ խեղ ու տկար կը մնայ կամ չոր կմախքի մը պէս կը պտրտի : Հէշտասէր մարդը իր աշխուժութիւնը կը կորսնցունէ, իր զգայարանքը բութ կ'ըլլան . ամենէն աւելի աչուրները պաղած, միտքը հաստ ու երեւակայութիւնը անկարգ կ'ըլլայ . զգայունութիւնը բնական եղանակէն դուրս կ'ելնէ, կամ չափէն աւելի շուտ կը գրգռի, կամ բո-

լըրովին թմրած կ'ըլլայ . նաև միունքներուն զօրութիւնը կը կորսուի : Հեշտասէր մարդը քիչ մը շարժում ընելու ըլլայ կամ քայլ , կը յողնի . պզտիկ գործքի մը մէջ մտնելու ըլլայ , կը քրտնի . բազկերակին զարնուածքը կարճ ու շուտ կ'ըլլայ . թոքը տկար ու արտաքոյ կարգի զգայուն կ'ըլլայ . նաև ասանկ մարդը արիւն թքնելու և սոսկալի թոքացաւի կամ բարակ ցաւի յարմարութիւն ու պատրաստութիւն կ'ունենայ . ստամոքսն ալ կը տկարանայ , կերած կերակուրներէն փնաս ու նեղութիւն կ'իմանայ , աղիքը պնդութիւնի կամ թանչի (չ--ւ) յարմար կ'ըլլան . մարմինին մորթը տծգոյն ու դեղին կ'ըլլայ , կը խորշոմի (դ--ր--շէւ կ'ըլլայ) ու ան ատենները կամ տարիները՝ երբոր չափաւորութեամբ ապրող երիտասարդ մը կ'սկսի զօրաւոր ու պնդակազմ այր մը երեւալ , հեշտասէր երիտասարդը կանուխ ծերութեան մօտենալով կը թարչամի : Քանի քանի անձինք հազիւ երեսուն տարուան ըլլալով՝ ծերի պէս կնճռեալ ճակատով , խորունկցած երեսներով ու ներս գացած տկարացած աչուրներով կը պտըտին :

« Ու երբ որ ասանկ մարդիկ աշխարհք մըտնելով կամ ամօսնանալով իրենց ազգը աճեցունելու կ'աշխատին , անոնցմէ փնչ պտուղ կընայ յուսացուիլ : Ասանկ մարդոց զաւակները տկար մարմնով աշխարհք կու գան , ու կարծես թէ ունեցած կեանքերնուն վրայ առջի ամիսներն ալ ամենեւին ուրախութիւն ու

դուարճութիւն չեն դգար, թէ որ կեանքերնուն առջի օրերը մահը վրայ հասնելով՝ անոնք քաշելու ցաւերնէն չ'աղաատէ : Աս խեղճերը աշխարհք դալէն ետքը՝ կամ գլուխնին ջուր լեցուած ըլլալուն՝ կանուխ մահուամբ կը մեռնին, կամ խոյլ («բռն») ախտէն կը մաշին, և կամ ոսկրներնին կակուղ կ'ըլլան, ու անով իրենց մարմինն ձեւն ու կերպարանքնն այլակերպ կ'ըլլան : Իսկ թէ որ կանուխկէկ մեռնելէն մեծ դժուարութիւնով ազատելու ըլլան, աճելնն ու մեծնալնն ձիւնի տակ մնացած տունկերուն աճելուն կը նմանի . մարմիննն մարած, պաղած ու տկար, ու միտուընն հաստ ու տարտամ կ'ըլլայ . ու որչափ որ կ'ապրին ու իրենք ալ զաւակ կը ծնանն, իրենց ծնողացը անխելքութեանը անկարգութեանը յիշատակը աշխարհքիս վրայ մշտնջենաւոր կը թողուն :

« Արդ՝ թէ որ ասանկ հեշտութեան ետեւէն ինկած մարմնամու մարդ մը բուն ատեննն աղէկ չխրատուիր, իր մոլութիւնը շտկելու համար դեղ չի վնտուեր, ու իր անկարգ ցանկութեանը չափ չի դներ նէ, յայտնի բան մըն է՝ որ օրէ օր իր կործանումն ու կորուստը կը պատրաստէ : Զղերուն չափէ աւելի ձկտումն ու տրկարութիւնը սոսկայի հիւանդութիւններու ճամբայ կը բանան ու հիմ կը դնեն, ինչպէս են անխոնդանոտութիւն («բռն»), կատաղութիւն, լուսնոտութիւն կամ թալկացում («բռն») . ասոնցմէ ի զատ երկարատեւ ջերմը ասանկ մարդու

վրայէն պակաս չ'ըլլար , անանկ որ ողորմելին
ասդին անդին պտըտող դիու (Գուել) մը նման
կ'ըլլայ . արտաքոյ կարգի մարմնոյ տաքու-
թիւնը , գիշերները չափէ աւելի քրտինքը ,
ու սաստիկ փորքշուքը խեղճը անդադար կը
նեղեն . կռնակին վրայ սյն կերպ զգացում մը
կ'ունենայ , որպէս թէ մըջուններ (Խուշ-ճուշ) կը
պտըտին , կամ թէ մէջը բոլորովին պարպած
է . ոտուրները կ'ուռին . ինքը բոլորովին ընդ-
հանուր տկարութեան մը մէջ կ'իյնայ , ու վեր-
ջապէս հաւ և հաւ կամ շէ-բո-թի-ն ըսուած հիւան-
դութիւնով կը մեռնի :

« Ստոյգ է՝ որ ամեն հեշտասէր մարդ բո-
լոր աս ցաւալի հետեւանքները՝ մէկէն կամ
առջի տարիները չիմանար . բայց ով որ կը կար-
ծէ՝ թէ ասանկ հետեւանքներէն բոլորովին
կրնայ ազատ մնալ , մեծապէս կը սխալի : Աս
կտորիս մէջը շատ մեծ տարբերութիւն կ'ընէ
հեշտախտական գործքերը սկսելու ժամանակը
ու անոնք կատարելու չափը կամ աստիճանը .
որչափ աւելի ուշ կ'սկսուի աս ախտը ու որչափ
աւելի քիչ կը գործուի , մնասն ալ այնչափ ա-
ւելի քիչ կ'ըլլայ : Կան անանկ մարմիններ ալ՝
որ արտաքոյ կարգի մեծ արտադրիչ զօրութիւն
ունին , և երկայն և մեծ աշխատութեան կրնան
դիմանալ առանց երեւելի մնաս կրելու : Բայց
չիտակն ըծելով , չը կայ հեշտասէր մարդ մը , որ
աս բանիս մէջը բոլորովին անմնաս ու անպա-
տիժ մնայ , թէ և իր երիտասարդութեան ատենը
չարաչար մնասներէն ազատ մնայ , ծերութեան

ատենը շատ մեծ խեղճութիւն ու նեղութիւն քաշելու կը պարտաւորի : Ժամանակէն առաջ ուժէ կ'իյնայ , մարմինը կը կծկի վար կը ծռի , դրօշարանքներուն ուժը կանուխկէկ կը կորսուի , անդամները կը դողդողան , քալուածքը դժուար ու դողդոջուն կ'ըլլայ , եայլն : Բնութիւնը ինք իրմէ չէ սահմաներ՝ որ մարդ իր ծերութիւնը հիւանդութիւններու մէջ անցընէ . մանաւանդ ան տարիներու կամ հասակի մէջ , որն որ հիմակուան ծերերը շատ մեծ նեղութիւններով անցնելու կ'սկսին : Ո՛վ որ իր երիտասարդութեան օրերը խելքով ու առաքինութիւնով անցուցեր է , ան մարդը ծերութեան ատենն ալ իրբեւ երիտասարդ կրնայ ապրիլ ու առողջութեամբ օրերն անցընել : Զօրաւոր ծերի մը հարցընենք , թէ ինչո՞ւ համար իր ծերութեան ատենը այնչափ ուժով է : Պատասխան կուտայ՝ որ ես հիմակուան երիտասարդներուն պէս կեանք չեմ անցուցեր . երիտասարդութեանս ատենը կենացս աղէկ հիւթերը կրցածիս չափ խնայելով գործածեցի . քսան տարուան եղած ատենս դեռ չէի գիտեր՝ որ երկու սեռ մարդ կայ :

« Անկարգ ու անչափ հեշտախօսութեան խիստ զարհուրելի հետեւանքներուն մէկն ալ մաշողական ակտն (ֆրէն+ ֆուլը) է , որն որ մարդկային ազգին վրայ եկող պինդ սոսկալի ցաւերուն մէկը կը սեպուի : Ասիկայ իրաւցընէ անանկ ապականիչ ժանտախտ մըն է , որ մարդուն մարմինին ծուծը կը չորցնէ կ'ուտէ . բունած մարդը

դարչելի թունաւոր անասունի մը կը դարձնէ ,
անոր աղուոր կերպարանքը զղուելի ցուցանքի
մը կը փոխէ , ու աստուծմէ տրուած անէծքի
մը պէս մարդը կամ մարդկային աղբը կը մաշէ :
« — Ի՞նչ են , կ'ըսէ Հուֆէլանտ , ի՞նչ են՝
աս մաշողական ախտին նայելով՝ մարդուս խիստ
մահաբեր թոյներն ալ : Միայն սա ախտը կեան-
քին բուն ազբիւրը կը թունաւորէ , սիրոյն վա-
յելմունքը կը լեզիցընէ , մարդուն սերմը կամ
սկիզբը դոյանալու ատենէն կ'ապականէ ու կը
մեռցընէ , ուստի և ապաղայ սերունդներու
վրայ ալ իր ազդեցութիւնը կ'ընէ , հանդիստ ու
բարեբաղդ տներու մէջ կը մտնէ , զաւակները
ծնողքէն ու ամուսինը ամուսինէն կը զատէ , ու
մարդկութեան պինդ սուրբ կապերը կը քակէ :
Ուրիշ բան մ'ալ կայ , այսինքն այն սոսկալի
ախտը կամաց կամաց ու իրր թէ անզգայաբար
բանող կամ աղղեցութիւն ընող թոյն մըն է , ու
ամեն անգամ մարմնոյ մէջ մտած ատենը շուտ
մը զօրաւոր ու յայտնի նշաններով չիմացուիր
ու չի ճանչցուիր : Մէկը կրնայ աս թունով բո-
լորովին ապականիլ առանց գիտնալու թէ աղ-
չար հետեւանքը ուսկից յառաջ եկաւ . հասա-
րակօրէն աս ախտը վաստկողը՝ անիկայ աղէկ
մը մարմինին վրայ տարածուելէն ու խորունկ
արմատ ձգելէն ետքը՝ դեղ փնտռելու կ'սկսի .
նաև առանց ուզելու և գիտնալու իր ախտին
թոյնը ուրիշներուն ալ կը հաղորդէ : Շատ հեղ
ալ մարդ չի գիտեր թէ արդեօք աս ախտէն բո-
լորովին ազատեր է թէ չէ : Ու թէ որ աս ա-

պակհանիչ ախտը հեղ մը իր բուն սաստիկութեան
աստիճանը հասնելու ըլլայ, անկից ետքն ալ
ինչ սոսկալի աւերածներ չի գործեր մարդուն
մարմինին վրայ: Բոլոր մարմինը դարչելի վէր-
քերով կամ պալարներով կը ծածկուի, ոսկրնե-
րը կը մաշին, մարմինին զանազան մասերը կ'ան-
պիտանան կամ կը մեռնին, քիթին ու քիմքին
ոսկրները կը փտտին, ու անով մարդուն դէմ-
քին վայելչութիւնն ու աղուորութիւնը կը կոր-
սուի:

« Կարճ խօսքով ըսեմ, մաշողական ախտին
թոյնը իր մէջը կը բովանդակէ խիստ զօրաւոր
թոյներուն տուած ցաւերը, տառապանքը, եր-
կարատեւ նեղութիւնն ու վախը: Եւ ահա ա-
սանկ սոսկալի թոյնը ոմանք կ'արհամարհեն ու
բանի մը տեղ չի դնելով, կարծես՝ թէ անի-
կայ թեթեւ հազի կամ հարբուղխի (սեւ-սեւ)
մը պէս չնչին բան մը կը սեպեն, անանկ որ
պինդ յարմար դեղերը անոր դէմ՝ ի գործ դը-
նելու կը դանդաղին: Իրաւցնէ սիրտս կտոր կտոր
կ'ըլլայ, երբոր ասկից ետքը գալու ժամանակնե-
րը մտմտալով կը տեսնեմ՝ որ աս սոսկալի թոյնը
ասանկ առանց արգելքի առաջ երթալով ու
տարածուելով, պինդ պատուաւոր ու անմեղ
դերդաստաններն ալ (տղաք նայող ազախին-
ներու ու ծիծմարերու ձեռքով) ան թոյնէն
պիտի ապակհանին (սեւ-սեւ), ու անով շատ ան-
մեղաց տները առանց իրենց յանցանացը աս
չար ախտին վնասները պիտի տեսնեն — »

« Ահա ասոնք են անկարգ ու անչափ հեշ-

տութեան վայելմունքներուն պատճառած բընական կամ ֆիզիքական չարիքն ու մլնասները . հիմա տեսնենք բարոյական մլնասները :

« Ինչպէս հեշտասէր մարդուն մարմինը կը թարշամի ու կ'ապականի , անանկ ալ անոր հոգեկան զօրութիւնները բոլորովին կը կորսուին : Ինչպէս որ բոլոր գործարաններուն կազմուածքին ամեն ջղերը իրենց զօրութիւնը կը կորսնցունեն , սոյնպէս ալ անոնց կեդրոնը , որ է ուղեղը , իր զօրութենէն բոլորովին կ'իյնայ : Ասանկ մարդը բնութեան ուրիշ ամեն ուրախութեանը կամ վայելմանցը ու երջանկութեանը համար մեռածի պէս կ'ըլլայ . ճշմարտութեան , աղուորութեան ու աղէկութեան համար փափագ ու զգացում չունենար , ու իր բոլոր զօրութիւնը ամենեւին ուրիշ բանի չի բանեցնէր՝ բայց եթէ հեշտական բաներու : Իր միտքը թանձր , բարքը կամ վարմունքը (նկարագիրը , Ֆշէրէ) տկար ու փոփոխական , ու իր հոգին կամ միտքը անհաստատ ու աստանդական կ'ըլլայ : Իր վրան հաստատուն ու կանոնաւոր մըտմբտութեանքներ չեն տեսնուիր , ինք իրմէ աղէկ ըլլող ու աղէկ հետեւանքներ կամ պտուղներ ունեցող բանը չի փնտռեր . իր ըրած գործքերը բանաւոր ու Ֆրէկտէն գործքեր չեն ըլլար , հապա միայն որ բանը որ զուարճալի ու հեշտացնէ՝ անիկայ զինքը կը շարժէ ու կը յափշտակէ , միայն ան բաներուն կը փաթտուի ու ետեւէն կ'ըլլայ , որոնք ներկայ վայրկենի համար իր զգայարանքը կը գրգռեն . ուստի

միայն ն-ն-բ-բ կամ նբ-նբէն կը գործէ : Ասանկ գործողութիւններու՝ որոնց համար քիչ մը աշխատութիւն , ինքզինքը յաղթել , ու մահացուցում հարկաւոր է , բոլորովին անկարող կ'ըլլայ : Ասկից 'ի զատ , սիրոյ մէջ անկարգ ու անշափ ըլլալը բաւական չի սեպելով , ուտելու խմելու մէջ ալ չափազանց կ'ըլլայ , ինչու որ իր տկարութեանը զգացմունքը հասարակօրէն անկարգ ու անշափ վայելմունքով՝ մանաւանդ բարկ կամ ոգելից ըմպելիքներ խմելով իրմէ հեռացնելու կ'աշխատի , որպէս զի իր անկարգ վարմունքին չար խիղճը զգայարանքներուն թմրեցուցիչ գինովութեանը մէջը թաղէ կորսրնցունէ :

« Ասանկ մարդու մը հետ ո՞վ կրնայ բարեկամութիւն ընել . ասանկ մարդը իր բարեկամին գաղտնիքը դուրս կը հանէ , անիկայ կը խաբէ , իրաւունքն ու արդարութիւնը կը ծախէ . այսինքն ստակի ու շահի համար արդարութենէ կը հեռանայ , ու իր անսանձ ցանկութիւնը զանազան կերպով կատարելու միջոցներ ու ճամբայ գտնելու համար իր մեծերուն ու հայրենեացը դէմ գող ու մատնիչ կ'ըլլայ :

« Ահա այն սքանչելի սէրը , որն որ բնութեան կանոնացը հետեւելու ըլլայ՝ ուրախութիւն ու կեանք կուտայ ու մարդկային կենաց արեւը կ'ըլլայ , այն անկարգութիւններով զարհուրելի հրէշքի կամ ցուցանքի մը կը դառնայ , որ իր թունաւոր շնչովը մարդկային ազգը ֆի-

զիդապէս ու բարոյապէս կ'աօրականէ, ու թշուառութեան, տանջանքի ու մահուան գիրկը կը տանի կը նետէ: Աս աօրականիչ ժանտախտը միայն ան ատենը կընայ արդելուիլ կամ գոնէ շափաւորուիլ, երբ որ իւր աղբիւրը կը գոցուի, այսինքն երբ որ իր պատճառը մէկդի կը վերցուի: Մարդուս երջանկութեանը համար շատ հարկաւոր բան մըն է՝ որ աս անկարդ հեշտախտութեան պատճառները ծնողաց, դաստիարակներուն կամ տղոց կրթիչներուն, ու իշխաններուն առջեւը դրուին, որպէս զի ամեն զօրութիւնով անոնց ճար ընելու աշխատին, ու իրենց զաւակները, աշակերտներն ու հսկատակները աս վտանգաւոր ճամբէն, որն որ անտարակոյս մշանջենաւոր կորուստեան մէջը կը տանի, ետ քաշեն ու դուրս հանեն »:

(Երես 166-181):

Մեր Հայազգի բժշկին այս խօսքերը ընթերցողներուս առջեւ դնելէս յետոյ, պարտաւոր կը գտնեմ ինքզինքս քանի մը խօսք ալ անոնց ընելու, որոնք բնականաբար այս տեսրակը կարդալէն վերջը պիտի հարցընեն թէ « Հասլա ի՞նչ ընեն երիտասարդները, միթէ ամուսնանան առանց իրենց վիճակը ասլահովցընելու, առանց բաւական հարստութիւն գիլելու, առանց նայելու որ առած աղջիկը հարուստ, հաւատարիմ և գեղեցիկ լինի »:

Երիտասարդ ընթերցողացս այս հարցումներուն պարտիմ պատասխանել, միայն թէ սլետք

է որ ամեն մէկ հարցման զատ զատ պատասխանեմ :

1. Թէ երէտ-տարեւերը մոռանալու՞ են :

Ա՛յլ ինչ կուզէ թող ըսէ , իսկ ես կ'ըսեմ , ամեն երիտասարդ երբ քսան և չորս տարեկան եղած են՝ պարտաւոր են ամուսնանալ , քանի որ բնութիւնը իրենց մէկ կիրք մը տուած է , որոյ օրինակ որ գործադրութիւնը մի միայն ամուսնութեան մէջ հնարաւոր է կատարել . . . ես այս սկզբունքս ետ կ'առնում թէ որ մէկը կրնայ հաստատել թէ ամուսնանալէն 'ի զատ կայ ուրիշ միջոց մը որով ցանկական կիրքը կը յագեցնայ առանց մարդկային կազմութիւնը վտանգի ներքեւ գնելու :

Գուցէ թէ մէկը ըսէ որ « կը զսպեմ իմ ցանկութիւնս » . բայց ես կը պատասխանեմ թէ .

— Ա . Ըսելը գործադրել չէ .

— Բ . Շատ մեծ ապուշ մի լինելու է մէկը որ կարենայ իր ցանկութիւնը զսպել , վասն զի այսպիսի մէկը անշուշտ պակասաւոր լինելու է որ բնութեան ամենէն մեծ մղումը չ'զգար .

— Գ . Բնութիւնը բռնութեան հպատակեցընելը բնութիւնը եղծել է և հետեւաբար աս ալ իր անթիւ վտանգներն ունի :

2. Թէ երէտ-տարեւերը մոռանալու՞ են ուռնցի-բնոց ինչ-կը ողորդելու :

Այս հարցման իմ մի միայն պատասխանս է թէ՛ երիտասարդ մը որ մինչեւ քսան և չորս

ՉԵԻ

Առոցը երիտասարդի

ՉԵԻ

Ախտաւոր երիտասարդի

մտնէ այն աղքատիկ սենեակին մէջ, ուր զիրար ճշմարտապէս սիրող այր և կին նստած իւրեանց ջուր ու հացը կ'ուտեն, երբեմն երբեմն քաղցր հայեցուածք մը նետելով իւրեանց մանկան՝ որ անմեղութեամբ կը հանդէի առողջարար ոչխարի մը մորթին վրայ. իսկ ասոր հակառակը՝ դնա՛ այն մեծատան պալատը և տես թէ ատելութիւնը ինչեր չ'ըներ հոն, ոսկիի առատութիւն կայ հոն, այո՛, բայց Սէր չի կայ, ինչու որ այն ընտանեաց ամեն մէկ անդամները ամեն բան շուայլութեամբ ունենալով՝ վա՛յելման զգացմունքը կորուսած, ինչ ընելին չի գիտցող յիմարներ գարձած են . . . ահա՛ դժոխքն ալ հոս է : Իրաւ է, ես չեմ կրնար ուրանալ ամենեւին թէ Սէրը երբեմն արքունեաց, պալատներու և մեծատուններու բնակարաններու մէջ կը մտնէ . . . բայց ԵՐԲՄՆ միայն, վասն զի ուր ոսկին կը խօսի՝ Սէրը կը լռէ հոն, ուր ոսկին կը տիրապետէ՝ Սէրը կը վախչի անկից . այնպիսի շքեղ և ոսկելից շէնքերու մէջ տիրող ամենէն երեւելի բանը շոգոքորթութիւնը և արտաքին քաղաքականութիւններն են : Մի խաբուիր ամենեւին, իմ սիրելի ընթերցողս, երբ կը տեսնես հարուստներուն զուարթ գէմքերը, գիտցիր որ անոնք քեզի ծաղր ու ծանակ չը լինելու համար միայն խնդում երես և գոհ կ'երեւան . հաւատա՛ ինձ, որ նոցա կուրծքին մէջ այնպիսի որդեր կան, որոց ամեն մէկ խածուածքը՝ մահէն ալ գժընդակ է և թունալից :

Արդ՝ երիտասարդ մը ամուսնանալու համար՝ աւելի յարմար է, թէ որ չափաւոր ապրուստ մը շահելու տրամադրութիւնն ունի . . . իրաւ է որ աղքատութիւնը խիստ դժնդակ է, բայց սա ալ իրաւ է որ՝ աղքատութեան ծանրութիւնը շատ կը թեթեւնայ՝ թէ որ սէրը տիրէ ընտանիքի մը մէջ :

4. Թե երկրասարգները հարստացնէին քնուրուտ շէն, հեղեղին ամուսնանալու համար : Ես ամենեւին ասոր դէմ բան մը չեմ կրնար ըսել . թէ որ անհնար չէ հարուստ աղջիկ մը առնել՝ առաջին օժիտը սէր լինելով : Երիտասարդ ընթերցող, թէ որ կենացդ երջանկութեանը և խաղաղութեանը կը ցանկաս՝ դու գթեզ ճշմարտապէս սիրող աղջիկ մը ամուսին ընտրէ, կ'ուզէ հարուստ լինի, կ'ուզէ աղքատ . և վստահ եղիր ինձ որ, այս աշխարհիս մէջ ամենէն մեծ թշուառութիւնը պիտի ճաշակես, թէ որ աղջիկ մը միայն իւր հարստութեանը համար առնելու լինիս . ինչու որ՝ հարուստ աղջիկները շատ անգամ հպարտ, ինքնահաւան և դիմացիներն մարդու տեղ չի դնողներ կը լինին, և շիտակը խօսելով, գիշատիչ թռչունի մը ճանկերուն մէջ իյնալը նախապատիւ է, քան թէ 'ի սիրոյ օտարացեալ և իւր հարստութեամբը փարթամութիւն, ճոխութիւն, փառաւորութիւն փնտռող աղջկան մը հետ ամուսնանալ : Վերջապէս առաջին կարգի անմտութիւն կ'ընեն այն երիտասարդները՝ որոնք ամեն բանէ

առաջ աղջկան մը ստացուած քին ցուցակը կը պահանջեն, և շիտակը՝ թէ որ ես աղջիկ մը լինէի՝ շատ զգոյշ պիտի լինէի որ և իցէ յարաբերութիւն ունենալ այնպիսի մէկու մը հետ՝ որ իմ սակիներուս վրայ դրած է իւր յոյսը, և նոցա վրայ տնկած է իւր աշուրները: Իմ մասնաւոր կարծիքէս աւելի անթիւ անհամար փորձեր մինչեւ այսօր յայտնած են թէ՛ մէկըզմէկու հարստութիւնը վնասելով և հասկնալով ամուսնացողները երջանիկ եղած չեն ամենեւին. ուստի ես դարձեալ կը կրկնեմ թէ՛ երիտասարդ մը, որ պիտի ամուսնանայ, ամեն բանէ առաջ այնպիսի աղջիկ մը վնասէ՝ որ կը սիրէ զինքը, եւ առանց երկիւղի պարտի ամուսնանալ նորա հետ:

Թե երէտ-բերէրը քեզցէի զմէի քնտելու չե՞ն, մասնաւոր հար: Ասիկայ այնպիսի հարցում մի է, որոյ պատասխանելու համար՝ մի միայն բնութեան կրնամք դիմել, և անկէց ուսանիլ թէ՛ ամեն երիտասարդ մի և նոյն աղջկան դեղեցիկ չը կրնալ ըսելովն՝ հարկաւ որ և իցէ աղջիկ մը չի կրնար ամեն երիտասարդներէն միանգամայն դեղեցիկ տեսնուիլ, ուստի ասկէց կը հետեւի թէ՛ ամեն աղջիկ դեղեցիկ են, սակայն մէկը իմ աչքիս դեղեցիկ կ'երեւայ, ուրիշ մը քեզի, և մէկ ուրիշն ալ ուրիշի մը. և շատ անգամ փորձը յայտնած է թէ՛ մէկ երիտասարդի մը աչքին դեղեցիկ երեւցող աղջիկ մը ուրիշ երիտասարդի մը աչքին ազեղ

կ'երեւայ . արդ՝ իրողութիւնը քանի որ այսպէս է , առանց բնականի դէմ խօսած լինելու կրնամք ըսել թէ՛ երիտասարդ մը այն աղջկան հետ ամուսնանալու է , որ իւր աչքին գեղեցիկ կ'երեւնայ , միայն թէ մեծ զգուշութիւն բանեցնելու է որ՝ գեղեցկութիւնը շինծու չի լինի . . . սատանայէ մը աւելի տգեղ են այն աղջիկները՝ որ արհեստական միջոցներու կը գիմեն գեղեցիկ երեւնալու համար :

Բոլոր ասոնցմէ ետքը հարցում մի ալ կը մնայ , այսինքն թէ՛

6. Երբ որոշուի ինչպէս որոշելու են այն աղջիկները , որոնք հասարակէ՛մ , իբրև , համբերու է գոհ ահաւին կրնան լինիլ :

Յիրաւի այս հարցման կը փափաքէի որ պատասխանէի և լիութի կերպով բացատրէի այն ամեն արտաքին երեւոյթները և հանդամանքները , որոնցմով հաւատարիմ , սիրող , համբերող և գոհ ամուսին լինող աղջիկը՝ անհաւատարիմ , շուտով պաղող , անհամբեր և դժգոհ ամուսին լինողէն կարելի է որոշել առանց սխալելու . սակայն երկու մեծ պատճառներ կ'արդիւեն զիս այսպիսի գիտութիւն մը առ այժմ հրատարակելէն :

Նախ . ինչու որ մեծ գայթակղութիւններ և կռիւներ կրնան ծագիլ շատ ընտանիքներու մէջ :

Երկրորդ . որովհետեւ շատ ասպայուցուած է թէ՛ աղջիկ մը որ իմ ամուսինս լինելով հա-

ւատարիմ, յարատեւ սիրող, համբերող և դոճկը լինի, ուրիշի մը ամուսին լինելով անհատատարիմ, պաղող, անհամբեր և դժգոհ կը լինի, և թէ ամեն երիտասարդի բնական կազմուածքին յարմար պէտք է ամուսին լինելու աղջիկը որոշել: Ասկից յայտնի կ'երեւայ թէ՛ որքան բազմահատոր գիրք մը պէտք է հրատարակել այս խնդիրը պարզապէս լուծելու և յայտնելու համար:

Ահա այս երկու պատճառներով զանց կ'ընեմք այս մասին հրատարակմամբ պատասխանելէն, միայն թէ կը խոստանամք որ՝ ով որ կ'ուզէ այս մասին մեր հրահանգը ընդունիլ, կրնայ բանիւ ստանալ:

Ահաւասիկ լմնցաւ մեր այս փոքրիկ աշխատասիրութիւնը, որ սրտերնուս Հայ երիտասարդութեան վրայ զգացած ցաւին պատճառաւ միայն կը հրատարակեմք, և յիրաւի թէ որ միայն մէկ երիտասարդի մը բարելաւութեանը և երջանկութեանը պատճառ լինի այս աշխատութիւնը՝ ես իմ վարձքս առած կը լինիմ, և ալ ամենեւին հոգ չեմ ըներ բոլոր այն տարածայնութիւնները որոնց շատ հաւանական է որ ենթակայ մը պիտի լինիմ ես . . . Ի՛նչ զարմանալի է մարդկային ընկերութիւնը. նա որ կը պարծենայ իբրեւ արարածոց գերագոյնը՝ կը խոնարհի սովորութեան առջեւ, և իւր բարելաւութեանը համար աշխատող մէկ անդամը փոխանակ խրախուսելու և քաջալերելու կը նախատէ և կը վշտացընէ. բայց հոգ չէ, մենք

որ շատ աղէկ գիտեմք թէ մեր առաջին պարտականութիւնն է մարդկային ընկերութեան բարեացն համար աշխատիլ, պատրաստ եմք համբերել ամեն նախատինքներու, միայն թէ օգտակար լինիմք և պատասխանատու չի մընամք բնութեան: Արդեօք ներելի է ինձ աղաչել ամեն այն ազգայնոց որոնք մենէ շատ աւելի տեղեկութիւններ և միանգամայն տաղանդ ունին այս տետրակիս նպատակին վրայ՝ որ բարեհաճին ձայն բարձրացնել Հայ երիտասարդներուն, ՚ի սէրն Հայութեան, մարդկութեան և քրիստոնէութեան, և շատ աւելի բացայայտ և զօրաւոր կերպով իմացնեն նոցա թէ ինչ վտանգներու ենթակայ են, քանի որ շարունակեն իւրեանց արդի հեշտական ընթացքը բոլորովին բնութեան պահանջածին հակառակ:

